

16η ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΕΚΠΟΜΠΗ «Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή»

τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀ.Θ.Σ. Βόλου.
στὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ στὴν ΟΡ.ΜΑ. τῆς Ἰ.Μ.Δημητριάδου
Ἐπιμέλεια: ΚΩΝ/ΝΟΣ ΧΑΡΙΛ. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ

ΘΕΜΑ ΕΚΠΟΜΠΗΣ: Ἐλευθερία καὶ Ψαλτικὴ Τέχνη (γ)
Σάββατο, 18 Ἀπριλίου 2015 (Σάββατον τοῦ Θωμά)

ΣΗΜΑ ΕΝΑΡΞΕΩΣ - ΤΕΛΟΥΣ ΕΚΠΟΜΠΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	«Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή» (Ὅσιον Ἐφραὴμ τοῦ Σύρου, Περὶ Ψαλμοῦ [De psalmo])
ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	Ἄγιογραφικὲς καὶ Πατερικὲς Θεολογήσεις γὰρ τὴν Ἱερὰ Ψαλμωδία.
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	Μία παραγωγή τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου.
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	Παρουσιάζει ὁ Διευθυντὴς τοῦ Τομέα Κων/νος Καραγκούνης, Ἐπίκουρος Καθηγητὴς τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.
ΣΥΜΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	Συμπαρουσίαση: Ἀριάδνη Τσαλούχου, Ψυχολόγος.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

1. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ», Νο 1α.

ΠΡΟΦΩΝΗΣΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, χαίρετε! **Χριστὸς Ἀνέστη.**

Κάθε ἐβδομάδα, αὐτὴν τὴν ἡμέρα καὶ ὥρα ἀκοῦτε τὴν ἐκπομπή, «Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή», ἀφιερωμένη στὴν Ἱερὰ Ψαλμωδία τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Μπορεῖτε νὰ ἀφήνετε τὰ μηνύματά σας, πὺς παρατηρήσεις ἢ πὺς ἀπορίες σας, στὸ τηλεφωνικὸ κέντρο τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ, καλῶντας τὸν ἀριθμὸ 210-7298222, ἀπὸ πὺς 7 τὸ πρωὶ ἕως πὺς 8 τὸ βράδυ ἢ, ἀκόμη, μπορεῖτε νὰ καλεῖτε τὸ τηλέφωνο 6947774647 τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκπομπῆς.

Ἐπίσης, μπορεῖτε νὰ μᾶς στέλνετε προσωπικοὺς σας δίσκους ἢ ἠχογραφήσεις σας Ψαλτικῆς, πὺς ὁποῖες εὐχαρίστως θὰ παίζουμε στὴν ἐκπομπή μας. Τὸ ὑλικὸ σας αὐτὸ μπορεῖτε νὰ μᾶς τὸ στέλνετε μαζὶ μὲ τὰ στοιχεῖά σας καὶ ἕνα σύντομο βιογραφικὸ σας, εἴτε ταχυδρομικῶς στὴ διεύθυνσή μας **Ἀμοργοῦ 6B, Τ.Κ. 38500, Βόλος**, εἴτε ψηφιακῶς στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς, **tomeaspsaltikis**, μίᾶ λέξη, ὅπως ἀκούγεται, **@acadimia.org**, ὅλα τὰ γράμματα μὲ μικροὺς λατινικοὺς χαρακτήρες.

Σᾶς ὑπενθυμίζουμε, ἀγαπητοὶ φίλοι, ὅτι τὰ κείμενα τῶν ἐκπομπῶν μας ὑπάρχουν πλέον ἀναρτημένα στὸν ιστότοπο τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου. Ὅσοι ἐνδιαφέρεστε νὰ βλέπετε ἢ νὰ κατεβάξετε τὰ κείμενα τῶν ἐκπομπῶν μας, δὲν ἔχετε παρὰ νὰ ἐπισκέπτεσθε τὸ σάιτ τοῦ Τομέα στὸ **www.tomeaspsaltikis-μῖᾶ λέξη, ὅπως ἀκούγεται-gr**. Ἐδῶ μπορεῖτε, ἐπίσης, νὰ βρῖσκετε πληροφορίες γὰρ πὺς λοι-

πές δράσεις τοῦ Τομέα (συνέδρια, ἡμερίδες, λατρευτικές καὶ καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις, ἐκδόσεις-κυκλοφορίες δίσκων), καθὼς καὶ ἐπιστημονικές μελέτες τοῦ διευθυντοῦ καὶ τῶν μελῶν του.

2. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ», Νο 1β.

Στὴ σημερινὴ ἐκπομπή, κατὰ πῆς μουσικές γέφυρες, θὰ ἀκούσουμε, ἐπίκαιρους Ἀναστάσιμους ὕμνους ἀπὸ τὸν ψηφιακὸ δίσκο «Χαίρετε λαοί», ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει Ἀναστάσιμα καὶ Θεοτοκία Τροπάρια τῆς Βυζαντινῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Ὁ δίσκος κυκλοφορήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ ἔτος 2002 ἀπὸ τὴν Ἀστική Μὴ Κερδοσκοπική Ἐταιρεία «Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα», ἡ ὁποία, πολὺ πρόσφατα ἐξέδωσε καὶ τὸν πρῶτο τόμο ἐνὸς ὁμώνυμου ἐπιστημονικοῦ - μουσικολογικοῦ περιοδικοῦ. Στὸν δίσκο ψάλλουν οἱ «Μαΐστορες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης» μὲ διδάσκαλο καὶ Πρωτομαΐστορα τὸν ὁμότιμο σήμερα μουσικολόγο καθηγητὴ Γρηγόριο Στάθη.

3. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ», Νο 1γ.

Ἄς ἔλθουμε, τώρα, ἀγαπητοὶ ἀκροατές, στὸ θέμα τῆς σημερινῆς μας ἐκπομπῆς.

Ὅπως σᾶς ἔχουμε ἤδη ἐνημερώσει ἀπὸ πῆς δύο προηγούμενες ραδιοφωνικές συναντήσεις μας, ἔχουμε ἀφιερῶσει τρεῖς ὁλόκληρες ἐκπομπές στὸ ζήτημα τῆς ἐλευθερίας στὴν Ψαλμωδία, γενικῶς, καὶ στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη, εἰδικότερα ἓνα θέμα τεράστιο.

Ἡ πρώτη ἀπὸ πῆς τρεῖς ἐκπομπές ἦταν μία γενικὴ εἰσαγωγὴ στὸ θέμα, μὲ πολλές, πάντως, ἐνδιαφέρουσες, ἔστω ἔμμεσες, ἀναφορές στὴν ἐλευθερία στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη. Ἐχοντας μιλήσει γενικῶς γιὰ τὴν ἐλευθερία στὸν Χριστιανισμό, ἐπικεντρωθήκαμε ἔπειτα στὴν ἐλευθερία στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία καὶ σπῆς λατρευτικές τέχνες. Στὴ δεύτερη ἐκπομπή μας μιλήσαμε εἰδικότερα καὶ στενότερα γιὰ τὴν ἐλευθερία στὴν τέχνη, ποὺ κυρίως ἐνδιαφέρει τὴν ἐκπομπή μας, τὴν Ψαλτικὴ. Σήμερα, θὰ συνεχίσουμε αὐτὲς πῆς εἰδικές ἀναφορές καὶ ἐλπίζουμε νὰ ὁλοκληρώσουμε αὐτὸ τὸ σπουδαῖο, κατὰ τὴν ἀποψὴ μας, ζήτημα.

Γιὰ ὅσους ἀκροατές δὲν εἶχαν παρακολουθήσει πῆς δύο προηγούμενες ἐκπομπές μας, ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ ξανασημειώσουμε ὅτι οἱ ριζοσπαστικές περὶ ἐλευθερίας θέσεις τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τους στὸ ἐκκλησιαστικὸ βίωμα, εἶχαν ὡς συνέπεια τὸν ἐμβολιασμό ὅλων τῶν πτυχῶν τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας μὲ ἓνα ζωτικὸ καὶ δημιουργικὸ πνεῦμα ἐλευθερίας. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐπηρέασε βαθειὰ τοὺς δημιουργοὺς καὶ διαμορφωτὲς τῆς Ὁρθόδοξου Λατρείας, ἐπομένως καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργικῶν τεχνῶν, ἄρα καὶ τῆς Ψαλτικῆς.

Ποῦ βλέπουμε, ποῦ συναντοῦμε αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐλευθερίας στὴν Ψαλμωδία; Στὴν προηγούμενη ἐκπομπή μας μιλήσαμε γιὰ δέκα ἐκφάνσεις ἐλευθερίας στὴν λατρευτικὴ μας μουσική, πῆς ὁποῖες ἐπιγραμματικῶς μόνο θὰ ἐπαναλάβουμε ἐδῶ:

α) Ἐλευθερία στὸ λειτουργικὸ καὶ τελεουργικὸ μέρος τῆς χριστιανικῆς Λατρείας.

β) Ἐλευθερία ἐπιλογῆς Ψαλμωδία μετὰ μέλους ἢ Ψαλμωδία ἄνευ μέλους; Ψαλμωδία μετὰ φωνῆς ἢ Ψαλμωδία ἄνευ φωνῆς;

γ) Ἐλευθερία σπῆς ἐπιλογές τῶν μελῶν τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης.

δ) Ἐλευθερία στὴν ἐπιλογή τῶν μελουργῶν τῶν ψαλλόμενων ὕμνων.

ε) Ἐλευθερία στὴν ἐπιλογή τοῦ μουσικοῦ ἤχου τῶν ψαλλόμενων τροπαρίων.

ς) Ἐλευθερία στὴν ἀπόδοση τῶν Προσομοίων καὶ τῶν τροπαρίων τῶν Κανόνων.

ζ) Ἐλευθερία στὴν μελοποιία.

η) Ἐλευθερία στὴν σύνθεση καὶ τὸν καταρτισμὸ τῶν ψαλτικῶν Χορῶν.

θ) Ἐλευθερία στὴν ταχύτητα (τὴν χρονικὴ ἀγωγή) ἐκτελέσεως τῶν ὕμνων.

ι) Ἐλευθερία στὴν ρυθμικὴ ἀπόδοση τῶν ὕμνων.

Αὐτὰ ἦταν τὰ δέκα σημεῖα τὰ ὁποῖα ἐκθέσαμε στὴν περασμένη ἐκπομπὴ καὶ ἔχουμε πολλὰ ἀκόμη νὰ ἀναφέρουμε στὴ σημερινή, ἀμέσως μετὰ τὸ ψαλτικὸ μας διάλειμμα.

4. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ», Νο 2α.

♦ Ἄς ἔλθουμε, τώρα, ἀγαπητοὶ ἀκροατές, στὸ ἐνδέκατο περὶ ἐλευθερίας στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη ζήτημα: Ἐλευθερία στὴν δημιουργία τοπικῶν ἢ προσωπικῶν ψαλτικῶν παραδόσεων. Ἀπὸ ὅσα σημειώθηκαν ἤδη, καθίσταται αὐτονόητη ἡ ἐλευθερία καὶ ἀνοχὴ τῆς Ἐκκλησίας στὴν δημιουργία τοπικῶν ψαλτικῶν παραδόσεων. Ἡ ἐκπαλαί διάκριση κωνσταντινουπολιτικῆς, ἀγορειτικῆς, θεσσαλονικαίας, κρητικῆς, κυπριακῆς, σερβικῆς μελοποιητικῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν νεωτέρων, ἀθηναϊκῆς, σμυρναϊκῆς κ.λπ., μαρτυροῦν ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν ἐλευθερία. Μάλιστα, ἡ ἀδιάκοπη ἀνθολόγηση τῶν τοπικῶν μελῶν σὲ ὅλο τὸ φάσμα τῆς χειρογράφου παραδόσεως (ἀπὸ τὸν 13ο ἕως καὶ τὸν 19ο αἰῶνα) μαρτυρεῖ τὸν σεβασμὸ τῶν ἱεροψαλτῶν σὲ ὅλες αὐτὲς πῆς ψαλτικὲς σχολές· μαρτυρεῖ, μᾶλλον, ὅτι στοὺς διδασκάλους-πατέρες ἡμῶν δὲν ἐμφιλοχωροῦσε ἡ μισαλλοδοξία καὶ ὁ μουσικὸς φανατισμὸς, τὰ ὁποῖα ἐπιμελῶς καλλιεργοῦμε ἐμεῖς οἱ νεώτεροι. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ πῆς προσωπικὲς ψαλτικὲς παραδόσεις ἢ σχολή, δηλαδὴ, ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ ὕφος ἐνὸς ἢ ἄλλου διδασκάλου. Ἡ Νέα Μέθοδος ἔπαιξε καθοριστικὸ ρόλο στὴν δημιουργία καὶ καλλιέργεια τοπικῶν ἢ προσωπικῶν σχολῶν. Ἄν δοξάζουμε τὸν Θεὸ γιὰ τὴν μία δωρεὰ Του, τὴν Νέα Μέθοδο, θὰ πρέπει νὰ Τὸν δοξάζουμε καὶ γιὰ τὴν ἄλλη, τὴν εὐλόγηση τόσων πολλῶν, ποικίλων καὶ διαφορετικῶν μετὰξὺ τους παραδόσεων, οἱ ὁποῖες διαθίζουσι πλούσια τὸ περιβόλι τῆς Ψαλτικῆς, ἀλλὰ ὅταν βρεθοῦν ὅλες μαζί, στὸ ἴδιο ἀναλόγιο, μποροῦν κάλλιστα νὰ συνυπάρξουν, συμψάλλοντας καὶ συνδοξολογῶντας ὁμοφώνως τὸν «πλουσίαις δωρεαῖς πλουτίσαντα ἡμᾶς» Πανάγιο Τριαδικὸ Θεό.

5. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ», Νο 2β.

♦ Ἐρχόμαστε τώρα στὸ πολὺ μεγάλο καὶ καυτὸ δωδέκατο ζήτημα: Ἐλευθερία στὸν καλλωπισμὸ τοῦ μέλους καὶ τὴν ἐκφραση (στὴν «ποιοτικὴ ἀνάλυση»). Ἐνα ἀπὸ τὰ σοφώτερα ἐπινοήματα τῆς Νέας Μεθόδου, εἶναι -κατὰ προσωπικὴ μας ἀπόψη- οἱ χαρακτηριστῆρες Ποιότητος. Πρόκειται, βέβαια, γιὰ λεπτὸ ζήτημα, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου οἱ ἀπόψεις δίστανται. Κατὰ τὴν «μετάλλαξη» τῶν παλαιῶν σημαδίων Χειρονομίας πολλὰ καταργήθηκαν, κάποια ἔγινε ἀργότερα προσπάθεια νὰ ἐπανέλθουν, ἀτελείωτες συζητήσεις γίνονται γιὰ τὴν ποιοτικὴ ἀνάλυση αὐτῶν, ἀλλὰ ἓνα εἶναι γεγονός: Ὅποια καὶ ὅσα εἶναι -ἢ πρέπει νὰ εἶναι- τὰ χρησιμοποιοῦμενα σημεῖα Ποιότητος, ὡς σύλληψη ἀποτελοῦν σοφώτατη ἐπινοήση. Εἶναι ἡ ἀπόλυτη ἐκφραση ἐλευθερίας στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη, διότι εἶναι μὲν προορισμένα νὰ προσδίδουν ἐκφραστικὲς πινελιὲς στὸ μέλος, εἶναι, ὅμως, ἐλεύθερη καὶ ἀπροσδιόριστη κάθε φορὰ ἡ ἐνέργειά τους. Τὶ σημαίνει αὐτό; Σημαίνει ὅτι τὴν σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου μπορεῖ νὰ τὴν ἐκτελέσουν ὅλοι, ἀνεξαρτήτως τῆς φυσικῆς φωνητικῆς τους ἰκανότητος. Οἱ μὲν ἀπλούστερες φωνὲς ἔχουν τὴν ἄνεση νὰ ἐκτελοῦν εὐκολότερες ἀναλύσεις ἢ καὶ καθόλου· οἱ μεσαῖες, πρὸ σύνθετες· οἱ εἰδικές, οἱ σπανιώτερες φωνὲς ἔχουν τὴν εὐχέρεια νὰ ἐρμηνεύουν μὲ πρὸ σύνθετο τρόπο. Ἀλλά, καὶ αὐτοὶ

πώς ανεξέλεγκτα; Όχι, βέβαια. Ειπώθηκε ήδη, ότι όλα είναι ελεύθερα στην Όρθοδοξία, αλλά τίποτε δεν είναι ανεξέλεγκτο. Υπάρχουν όρια. **Ποιά είναι αυτά; Πώς προσδιορίζονται;** Προσδιορίζονται α) από την προφορική παράδοση των παλαιών μεγάλων, έγνωσμένων, διδασκάλων και β) από τις ίδιες τις μελοποιήσεις αυτών, όπου, περιστασιακά μόνο, σημειώνουν κάποια ανάλυση. Έμφαντικώς, τονίζεται δε έδω, ότι ο καλλωπισμός των μελών δια της ένεργειας των ποιοτικών σημείων, προϋποθέτει ως βάση κλασσικές μελικές «θέσεις». Δηλαδή, οί ποικίλοι φωνητικοί λαρυγγισμοί δεν αποτελούν καλλωπισμούς, αλλά αυθαιρεσίες, όταν πραγματοποιούνται όχι επί συγκεκριμένων κλασσικών μουσικών «θέσεων», αλλά επί καινοφανών μουσικών μοτίβων, εισαγόμενων αυθαρέτως, ως καρκινώματα, στο σώμα του γήσιου βυζαντινού μέλους.

Έπιπλέον, όμως, νομίζω, ότι η χάρη του καλλωπισμού εύρισκεται ακριβώς στην ελευθερία. Η χάρη του καλλωπισμού έγκειται, α) στο να μην επαναλαμβάνονται μηχανικά και με στατικό τρόπο οί αναλύσεις, απόλυτως όμοιες και ρομποτικές, διότι αυτό δεν είναι ελευθερία και β) στο να επιλέγεται κάθε φορά η αρμόζουσα ανάλυση, δεδωμένου ότι κάποιοι καλλωπισμοί δεν ταιριάζουν σε όλες τις «θέσεις», ούτε σε όλους τους ήχους. **Όστε, γι' αυτό, κάθε χαρακτήρας εκφράσεως έχει περισσότερες της μιᾶς έρμηνείες: για να τις μεταχειρίζεται ο ιεροψάλτης ελεύθερα, αλλά συνετά, κατά περίσταση (!).** Ακριβώς. Έπομένως όταν οί εκφραστικοί καλλωπισμοί των σημείων Ποιότητας απολυτοποιούνται, τότε καταστρέφονται. Χάνεται η ελευθερία εκφράσεως και έπέρχεται κορεσμός από την τυποποίηση και την αλόγιστη επανάληψη. Δεν είναι τυχαίο, ότι στην μουσική της έγγυς Ανατολής τονίζουν: «Και τὸ να μην κάνεις -κάποια φορά, σε κάποιο σημείο- κανέναν καλλωπισμό, αποτελεί και αυτό στοιχείο καλλωπισμοῦ (!)» Κατέθεσα έδω μιᾶ προσωπική μαρτυρία, την όποία κράτησα από τὰ μαθήματα Κανονιοῦ κοντὰ στην περίφημη μουσικό, θεωρητικό και δασκάλα του όργάνου, Άνιές Άγκοπιάν, και παρακαλώ πολύ, ἄς μην έκληφθεῖ αυτό ως προσωπική επίδειξη.

Άλλωστε, νομίζω, πὸς η Ψαλπική Τέχνη δεν πρέπει να είναι πολύπλοκη. Ο π. Γεώργιος Μεταλληνός (στον όποιο συχνά αναφερόμαστε μέσα από αυτές τις εκπομπές), τὸ διατυπώνει έξαιρετικά. Γράφει: «Διά τινος των όρθοδόξων δεν είναι τόσο ωραία (ένν. η Ψαλπική), όσον οὔτοι θα έπεθύμουν να είναι! Διά τον αντικειμενικώς όμως κρίνοντα τὰ πράγματα, η μουσική αυτή -βάσει μάλιστα ήθικῶν και όχι μόνον αισθητικῶν κριτηρίων θεωρουμένη- είναι όχι απλῶς ωραία, ἀλλ' έν ταυτῷ ἀγγελική. Είναι όμως τόσο ωραία, όσον ἀρκεί, δια να ήδύνη ο πιστός τον λόγων των ύμνων. Αυτός άλλωστε είναι και ο σκοπός της υπέρξεώς της... Η μουσική των όρθοδόξων ύμνων είναι τόσο ωραία, όσον ἀπαιτεῖται, δια να δύναται η ψυχή να προσευχηθῆ.»¹

Για την απλότητα της Ψαλμωδίας συνηγορεῖ και ο Ζιγαβηνός, όταν γράφει: «Έπει δε δια της ἀπατηλῆς ήδονῆς απόλυσι τον άνθρωπον ο έχθρός (ο σατανᾶς), πάλιν δια της ἀτέχνου (= ἀπλῆς) ταύτης (ένν. ήδονῆς, που προέρχεται από την Ψαλμωδία) και οικονομικῆς (= αὐτῆ που έχει σχέση με την Θεία Οικονομία, δηλαδή, τὸ σχέδιο του Θεοῦ για την σωτηρία του ανθρώπου) ἀποσώζεσθαι τοῦτον ο Θεός έπενόησεν.»²

Συνεπῶς, από όσα ειπώθηκαν, εξάγεται εύκολα και τὸ ακόλουθο συμπέρασμα: Οί χα-

1 Μεταλληνός, ό.π., σελ. 10, 25.

2 Ζιγαβηνός, PG 128, 65.

ρακτῆρες Ἐκφράσεως ἀπολυτοποιοῦνται, καταστρέφονται, ὅταν καταγράφονται ἀναλυτικῶς μετὰ τὴν χρῆση περισσοτέρων σημείων Ποσότητος, τὰ ὁποῖα συνάγονται σὲ ἕναν χρόνο ὑπὸ τὴν ἐνέργεια διγόργων καὶ τριγόργων. Ἀκριβῶς. Μπράβο. Ὁμοίως, ὅμως, ἀπολυτοποιοῦνται καὶ καταστρέφονται καὶ ὅταν κάθε φορά προσδιορίζονται ἀκριβῶς ἀπὸ ἄλλα σημάδια (π.χ. τὸ διπλόμαλον). Τότε, ἡ εἰσαγωγή στὴν σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου νέων σημείων Ποιότητος ἢ ἡ ἐπαναφορά παλαιῶν (ὅπως ἔχει συμβεῖ στὸ παρελθόν) ἀπαγορεύεται; Ἐμένα μοῦ λέγει ὁ λογισμὸς, ὅτι δὲν ἀπαγορεύεται, ἀρκεῖ ὁ ρόλος τῶν νέων σημαδίων νὰ μὴν ἀντιβαίνει σὲ αὐτὸ τὸ ἐκπληκτικὸ πνεῦμα ἐλευθερίας, ποῦ διακρίνει τὴν Ὁρθοδοξία καὶ ἀποτυπώνεται στοὺς χαρακτῆρες Ποιότητος τῆς Νέας Μεθόδου.

6. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ!», Νο 2γ.

♦ Καὶ ἐρχόμαστε τώρα στὸ δέκατο τρίτο ζήτημα: Ἐλευθερία στὴν ἐρμηνεία τοῦ μέλους τῶν «θέσεων» τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας. Ἡ μελέτη τοῦ βυζαντινοῦ μέλους καὶ τῆς σημειογραφίας του, μάλιστα ἡ μελέτη τῆς ἐξηγήσεως τῆς παλαιᾶς μουσικῆς γραφῆς στὴ Νέα Μέθοδος, ἀπέδειξε ὅτι ἀρκετὴ ἐλευθερία εἶχαν καὶ οἱ ψάλλοντες τῆς παλαιᾶς «θέσεις». Μπορεῖ στὴν δομὴ τῆς μία «θέσης» νὰ ἦταν σταθερὴ καὶ παγιωμένη, ὅμως, στὸν «μικρόκοσμο» τῆς, ὑπῆρχε μία λογικὴ ἐλευθερία κινήσεων. Λέγοντας δὲ «μικρόκοσμος» τῆς «θέσεως», ἐννοοῦμε τὴν ποιητικὴ ἀνάλυση ποῦ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ στοὺς ἐπιμέρους φθόγγους ποῦ ἀπαρτίζουν τὴν μελωδικὴ κίνηση μιᾶς «θέσεως», χωρὶς, φυσικά, αὐτὴ ἡ ἀνάλυση νὰ ἀλλοιώνει στὸ παραμικρὸ τὴν μελικὴ δομὴ τῆς «θέσεως». Ἔτσι, ἐξηγοῦνται οἱ μικρὲς ἀποκλίσεις ποῦ παρατηροῦνται στὶς «ἐξηγήσεις» τῶν μελῶν ἀπὸ τοὺς διδασκάλους-ἐξηγητῆς, ἀποκλίσεις οἱ ὁποῖες σὲ καμμία περίπτωση δὲν ὑποκρύπτουν διάσπαση τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ ἐλευθερία ἐκφράσεως ἐν ὁμοιογενείᾳ.

♦ Δέκατο τέταρτο ζήτημα: Ἐλευθερία στὴν παρασῆμανση τῶν μελῶν καὶ στὴν ὀρθογραφία τῆς σημειογραφίας τῆς Νέας Μεθόδου. Καὶ στὴν παλαιὰ στενογραφικὴ σημειογραφία, ἴσως σὲ μικρότερο βαθμὸ, καὶ στὴ Νέα Μέθοδος, παρότι ὑφίστανται σαφεῖς κανόνες ὀρθογραφίας, ὑπάρχει μεγάλη ἐλευθερία στὴ σύνθεση τῶν σημαδίων. Ἄλλωστε, ἡ ὑπαρξὴ πολλῶν διαφορετικῶν φθογγοσήμων γιὰ ἀνάβαση μιᾶς φωνῆς ἢ γιὰ κατάβαση δύο φωνῶν, πέρα τοῦ ὅτι ἐξυπηρετεῖ κανόνες ὀρθογραφίας, προσδίδει καὶ ἐλευθερία στὴν καταγραφή τῶν μελῶν.

7. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ!», Νο 2δ.

♦ Δέκατο πέμπτο ζήτημα: Ἐλευθερία στὸν ἀριθμητικὸ προσδιορισμὸ τῶν μουσικῶν διαστημάτων τῶν κλιμάκων τῶν ἤχων στὴ Νέα Μέθοδος. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐπινοήσεως τῆς Νέας Μεθόδου, πολὺς λόγος γίνεται γιὰ τὸν ἀριθμητικὸ προσδιορισμὸ τοῦ μεγέθους τῶν μουσικῶν διαστημάτων τῶν κλιμάκων τῶν ἤχων. Ἀρχικῶς, ἔγιναν μετρήσεις μετὰ τὴν βοήθεια μουσικῶν παραδοσιακῶν ὀργάνων, μετὰ ψυχοακουστικῆς, δηλαδή, μεθόδους. Παραλλήλως, ὑπῆρχαν -καὶ ὑπάρχουν καὶ σήμερα- ἀπόπειρες μετρήσεων μετὰ τὴ βοήθεια τῶν μαθηματικῶν, βάσει τῶν ἀρχαιοελληνικῶν μουσικῶν καὶ ἀρμονικῶν συγγραμμάτων. Τὰ τελευταῖα χρόνια ὅλο καὶ πληθαίνουν οἱ μετρήσεις μετὰ ἐργαλεῖα τῆς σύγχρονης ψηφιακῆς τεχνολογίας. Ἀπόψεις ποικίλες, ἐν πολλοῖς διστάμενες, ἀλληλοσυγκρουόμενες ἢ καὶ ἀλληλοαναιρούμενες, ὅλες κάτω ἀπὸ σύνθετες ἐπιστημονικῆς ἢ ἐπιστημονικοφανεῖς ἔρευνες. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅλων αὐτῶν εἶναι μία θεωρη-

πική πολυγλωσσία ἐπὶ τῶν διαστηματικῶν ζήτημάτων, ἡ ὁποία, ὅσο καὶ ἂν ἔχει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἀπὸ ἐρευνητικῆς ἐπόψεως, κατὰ προσωπικὴ ἀπόψη, στὴν πράξη δὲν ὀδηγεῖ πουθενά, μόνον σὲ σύγχυση. Ἡ σοφία τῆς Νέας Μεθόδου, ἡ θεμελιωμένη στὸ πνεῦμα ἐλευθερίας, ποὺ διακρίνει πῆς ὀρθόδοξες λατρευτικὲς τέχνες, ἔγκειται ἀκριβῶς στὸ γεγονός ὅτι οἱ διδάσκαλοι τῆς Νέας Μεθόδου προσδιόρισαν κατὰ προσέγγιση τὰ μουσικὰ διαστήματα. Εἶναι σαφές ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο εἶχαν κατὰ νοῦ ἦταν νὰ δώσουν ἐνδεικτικὰ καὶ ὄχι ἀκριβῆ μεγέθη διαστημάτων. **Τυχαίως ἢ ἀπὸ ἀδυναμία;** Διόλου. Συνειδητῶς ἰγνωρίζοντας ὅτι τὰ διαστήματα, ὑπὸ τὸν νόμον τῶν ἔλξεων, δὲν ἔχουν σχεδὸν ποτὲ ἀκριβῆ θέση κατὰ τὴν κίνηση τοῦ μέλους, παρέστησαν αὐτὰ μὲ συμβολικὰ ἀριθμητικὰ νοῦμερα, τὰ ὁποῖα ἐλεύθερα προσδιορίζουν κατὰ προσέγγιση τὰ διαστηματικὰ μεγέθη, πρὸς ἀπεικόνιση τῶν μουσικῶν κλιμάκων καὶ ὑποβοήθηση τῆς μνήμης τῶν ἱεροψαλτῶν, ἀλλὰ δὲν θὰ θεωροῦνται ἀπόλυτα, περιορίζοντας στατικῶς τὴν ἐλευθερία τῆς κινήσεως τοῦ μέλους. **Ἔτσι, καθίσταται σαφές, ὅτι οποιαδήποτε ἀπόπειτα ἀπόλυτου ἀριθμητικοῦ προσδιορισμοῦ τῶν διαστημάτων, συνοδευόμενη ἀπὸ ἐμμονὲς γιὰ ἐφαρμογὴ αὐτῶν στὴν ψαλτικὴ πράξη, ὄχι μόνον μπορεῖ νὰ ἀλλοιώσει τὴν ψαλτικὴ παράδοση, ἀλλὰ καταστρατηγεῖ τὴν προσωπικὴ ἐλευθερία ὕφους κατὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ μέλους τῶν ὕμνων.**

8. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ!», Νο 4.

Β' ΜΕΡΟΣ

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, ἀκοῦτε τὴν ἐκπομπή, «Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή», μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Καραγκούνη καὶ τὴν Ἀριάδνη Τσαλούχου.

Σήμερα, ἡ ἐκπομπή μας, εἶναι ἡ τρίτη κατὰ σειρὰν ἀφιερωμένη στὸ μεγάλο ζήτημα τῆς ἐλευθερίας στὴν Ψαλμωδία, γενικώτερα, καὶ στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη, εἰδικότερα.

♦ **Θὰ συνεχίσουμε μὲ τὸ δέκατο ἔκτο ζήτημα: Ἐλευθερία στὴν πραγματοποίηση τῶν μελωδικῶν ἔλξεων κατὰ τὴν πορεία τοῦ μέλους. Τὸ θέμα εἶναι συναφές μὲ ὅσα λέγαμε στὸ τέλος τοῦ πρώτου μέρους τῆς σημερινῆς μας ἐκπομπῆς.** Ὡς γνωστόν, οἱ μελωδικὲς ἔλξεις, οἱ μετακινήσεις, δηλαδή, τῶν μὴ σταθερῶν φθόγγων ἑνὸς συστήματος (3χορδου, 4χορδου, 5χορδου κ.λπ.), εἶναι ἓνα πολὺ σπουδαῖο φαινόμενο τῆς ψαλτικῆς -καὶ ὄχι μόνον- παραδόσεως, σπῆς ὁποῖες ὀφείλονται τελικῶς οἱ ποικίλες ἰδιαιτερότητες τοῦ λεγόμενου βυζαντινοῦ μέλους. Οἱ ἔλξεις, βεβαίως, δὲν εἶναι αὐθαίρετες ἰκαθορίζονται ἀπὸ ἰσχυροὺς μουσικοὺς νόμους, μὲ παροῦσα, ὅμως, πάντοτε τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας. **Στὴν περίπτωσι αὐτή, ὁ ἱεροψάλτης εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐπιλέξει μεταξὺ δύο, συνήθως, μελικῶν δυνατοτήτων. Γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ σαφές σημειώνεται ἐδῶ ἓνα παράδειγμα:** Ἐπὶ μελοποιήσεως σὲ ἦχο Πλάγιο τοῦ Τετάρτου, ὅταν τὸ μέλος κινεῖται καθοδικῶς ἀπὸ τὸν φθόγγο Δι ἕως τὸν Πα καὶ ἀμέσως πάλι ἀνοδικῶς, παρέχονται δύο δυνατότητες ἢ εἴτε νὰ παραχθεῖ Τέταρτος λέγετος ἦχος δι' ἔλξεως τοῦ Πα πρὸς τὸν σταθερὸ φθόγγο Βου, εἴτε νὰ δοθεῖ ἡ αἴσθησις τοῦ Πρώτου ἦχου δι' ἔλξεως τοῦ Βου πρὸς τὸν σταθερὸ φθόγγο Πα. **Σὲ κάθε μία ἀπὸ πῆς δύο περιπτώσεις θὰ πρέπει νὰ προσαρμοσθεῖ ἀναλόγως τὸ ἰσοκράτημα, ὡς δηλοπικὸ τοῦ μουσικοῦ συστήματος ἐπὶ τοῦ ὁποῖου κινεῖται τὸ μέλος ἢ ἂν ἡ ἔλξις, δηλαδή, ἀναδεικνύει 5χορδου Πλαγίου Τετάρτου μὲ βάση τὸν φθόγγο Νη ἢ 4χορδου Πρώτου ἦχου ἐπὶ τοῦ Πα ἢ καὶ 3χορδου λεγέτου μὲ βάση τὸν Βου.**

Ἀκόμη, ἐλεύθερος εἶναι καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐλκτικῆς ἀλλοιώσεως, τὴν ὁποία θὰ ἐκτελέσει ὁ ἱεροψάλτης (δηλαδή, πόσο σκληρὴ θὰ εἶναι ἡ ἔλξη), στοιχεῖο πού, πάντως, προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν κατὰ τόπους καὶ κατὰ διδασκάλους ψαλτικὴν παραδόσει (ὑψηλὴ). Φυσικά, μέγα δείγμα ἐλευθερίας ἀποτελοῦν καὶ τὰ σημεῖα ἀλλοιώσεως (ὑφέσεις καὶ διέσεις), ὅπως αὐτὰ χρησιμοποιοῦνται στὴν κλασσικὴν μουσικὴν ἐκδόσει, δηλαδή, **ἐνδεικτικῶς καὶ ὄχι ἀπολύτως**. Καὶ ἐνῶ στὴν θεωρίαν ὑφίστανται ὑφεσοδιέσεις μὲ ἀπόλυτες τιμὲς διαστηματικῶν ἀλλοιώσεων, στὴν πράξιν ἡ χρῆσις τῶν σημείων αὐτῶν εἶναι ἐνδεικτικὴ κάποιας μετακινήσεως τοῦ φθόγγου, ἀπροσδιόριστη ἀριθμητικῶς, προσδιοριζόμενὴ καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὴν προφορικότητα τῶν κατὰ τόπους καὶ διδασκάλους ψαλτικῶν παραδόσεων. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, παρέχονται πολλὰ ὅμοια εὐκαιρία ἐλευθερίας ἐρμηνείας καὶ προσωπικῆς ἐπεμβάσεως ἐπὶ τῶν μελοποιήσεων τῶν ὕμνων, δίχως ὅμως νὰ ἀλλοιώνεται ἀπὸ αὐτὲς στὸ παραμικρὸ ἢ αἰσθητικὸ ἢ τὸ ἦθος τοῦ βυζαντινοῦ μέλους.

9. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ», Νο 5α.

♦ Περὶ ἐλευθερίας στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη, ζήτημα δέκατο ἔβδομο: Ἐλευθερία στὴν διδασκαλία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Ὅσοι ἔχουν, ἀπὸ τὸν Κύριο, τὸ διακόνημα τῆς διδασκαλίας, σίγουρα μποροῦν νὰ βεβαιώσουν, ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Ψαλτικῆς μόνο ἐν ἐλευθερίᾳ μπορεῖ νὰ καλλιεργηθεῖ καὶ νὰ καρποφορήσει. Αὐτὸ γὰρ τὸ ὁποῖο ὅλοι κόπτονται στὴν ἐκπαίδευσιν ἐπὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, τὴν ἐξατομικευμένην διδασκαλίαν, ἢ ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν παράδοσιν τὸ ἐφαρμόζει ἐδῶ καὶ αἰῶνες. Ὁ διδάσκαλος ἐλεύθερα μπορεῖ -μᾶλλον ἐπιβάλλεται- νὰ ἀκολουθήσῃ διαφορετικὰς τακτικὰς καὶ μεθόδους διδασκαλίας σὲ κάθε μαθητὴν του, προκειμένου νὰ ξεπερνᾷ ἐμπόδια τὰ ὁποῖα προκύπτουν καθ' ὁδόν, διότι δυσκολίες πού μπορεῖ νὰ ἔχει ἕνας μαθητὴς, ἴσως νὰ μὴν ἔχει ἄλλος. Τότε, ὁ δάσκαλος θα κρίνει ἂν πρέπει νὰ ἀλλάξῃ τακτικὴν, νὰ ἀλλάξῃ ἀσκήσεις, νὰ ἀφήσῃ ἕνα ἦχο καὶ νὰ πάει σὲ ἄλλον, νὰ ἐπιμείνει περισσότερο ἢ νὰ ἀφήσῃ κάτι προκειμένου νὰ ἐπανέλθῃ ἀργότερα, ἀκόμη καὶ νὰ στείλῃ τὸν μαθητὴν του σὲ ἄλλον δάσκαλον, προσωρινὰ ἢ καὶ μόνιμα, ἀρκεῖ ὁ μαθητὴς νὰ μὴν χαθεῖ γιὰ τὴν Ψαλτικὴν. Ὅλα αὐτὰ δὲ ἐν ἐλευθερίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ὁ μαθητὴς, «ὁ θέλων Ψαλτικὴν μαθεῖν, καὶ θέλων ἐπαινεῖσθαι... θέλει καλὸν σωφρονισμὸν καὶ φόβον τοῦ Κυρίου», προκειμένου νὰ μάθῃ «καὶ τέλειος νὰ γένη». Ἀλλὰ, πῶς ἀποκτᾶται ὁ σωφρονισμὸς καὶ ὁ φόβος τοῦ Κυρίου, εἰ μὴ ἐν ἐλευθερίᾳ; Καί, στὴν πραγματικότητα, τί ἄλλο εἶναι ὁ σωφρονισμὸς καὶ ὁ φόβος τοῦ Κυρίου, παρὰ ἐλευθερία;

10. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ», Νο 5β.

♦ Τέλος, θὰ κλείσουμε τὴν παροῦσα ἐκπομπὴ μὲ μίαν ἀκόμη μορφήν ἐλευθερίας, τῆς δεκάτης ὁδοῦ κατὰ σειράν, τῆς πλέον ὑψίστης, κατὰ τὴν ἀποψήν μας, τῆς ἐλευθερίας νὰ ψάλλῃ κανεὶς ἢ νὰ μὴν ψάλλῃ. Ἀκούγεται περίεργον καὶ ἀνακόλουθον. Ἄν γνωρίζῃ κανεὶς νὰ ψάλλῃ, δηλαδή, ξέρεῖ γράμματα, ἔχει μουσικότητα, διδάχθηκε τὴν σημειογραφίαν, τὴν θεωρίαν καὶ πράξιν τῆς Ψαλτικῆς, εἶναι καλλιφώνος καὶ δεξιότηχνης ἐρμηνευτής, ἀγαπᾷ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Κύριον, πῶς μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ ἡ ἄρνησις ἐνὸς τέτοιου πιστοῦ νὰ ψάλλῃ; Φαίνεται παράλογον, ἀλλὰ ἡ λογικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου. Ἄν θυμηθοῦμε τὴν περιπτῶσιν τοῦ Συναξαρίου τοῦ Ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη, ὁ ὁποῖος κρυβόταν στὸ Ἄγιον Ὄρος, γιὰ νὰ μὴ φανεωθεῖ ὡς Ψάλτης, θὰ λάβουμε μίαν ἀπάντησιν. Ἀλλὰ, ὑπάρχει καὶ τὸ

ἐξῆς ἀσκητικὸ κείμενο, ποὺ διασώζει τὴν διδασκαλία τοῦ Ἀββᾶ Σιλουανοῦ, **μιᾶς ἀπὸ πῆς πρὸ σεβαστῆς μορφῆς ἀναχωρητισμοῦ τοῦ Δ' αἰῶνος στὴν Αἴγυπτο καὶ ἄλλοι:** «Ἀδελφὸς ἠρώτησε τὸν ἀββᾶ Σιλουανὸν λέγων· “Τί ποιήσω ἀββᾶ; Πῶς κησόμαι τὴν κατάνυξιν; Πάνυ γὰρ ὄχλοῦμαι ὑπὸ τῆς ἀκηδίας καὶ τοῦ ὕπνου καὶ τοῦ νυσταγμοῦ. Καὶ ὅτε ἀνίσταμαι ἐκ τοῦ ὕπνου, πυκτεύω (= παλεύω) πολλὰ ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ καὶ οὐ δύναμαι περιγενέσθαι τοῦ νυσταγμοῦ, οὔτε ψαλμὸν ἄνευ ἤχου λέγω.” Καὶ ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ γέρον· “Τέκνον τὸ λέγειν σε τοὺς ψαλμοὺς μετὰ ἤχου πρῶτον μὲν ὑπερηφανία ἐστίν· ὑποβάλλει σοι γὰρ ὅτι ἐγὼ ψάλλω, ὁ ἀδελφὸς οὐ ψάλλει, δεύτερον δὲ καὶ σκληρύνει σου τὴν καρδίαν καὶ οὐκ ἐᾷ κατανυγῆναι. Εἰ θέλεις τὴν κατάνυξιν, ἄφες τὸ ἄσμα.” “...Οὐ γὰρ ἡ καλλιπεπία τοῦ ἄσματος ὑπάρχει ἢ σώζουσα τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ τήρησις τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν. Τὸ δὲ ἄσμα πολλοὺς εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς κατήγαγεν, οὐ μόνον κοσμικοὺς, ἀλλὰ καὶ ἱερεῖς...” “...Καὶ ὅπου δ' ἂν παραβάλῃς μὴ δεικνύης σεαυτὸν ὡς ἀγχίνου καὶ καθηγητὴν, ἀλλ' ὡς ἰδιώτην καὶ μαθητὴν καὶ ὁ Θεὸς παρέχει σοι τὴν κατάνυξιν...”»³

Ἵπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό, ἀρκετοὺς αἰῶνες ἀργότερα, κρύβει ἐπιμελῶς πῆς ἱκανότητές του στὴν Ψαλμική καὶ ὁ μέγας Ὅσιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης. Ἴδου τὸ ἐντυπωσιακὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Συναξάριό του τῆς ε' (5ης) Ἰουλίου. «...Ὁ Πρῶτος (ἐνν. τοῦ Ἁγίου Ὁρους) ἐγνώρισε τὸν Ἀθανάσιον... καὶ εἰς τὴν Τετάρτην Ὡδὴν ἐπρόσταξε τὸν Κανονάρχην νὰ κάμῃ εἰς αὐτὸν μετάνοιαν, ἵνα κάμῃ ἀνάγνωσιν. Ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἐπροφασίζετο ὅτι δὲν ἤξευρε... Ἀλλ' ὁ Πρῶτος ἐπρόσταξεν αὐτὸν νὰ ἀναγνώσῃ, ὡς ἐγίνωσκεν. Ὁ Ὅσιος λοιπὸν ἐσυλλάβιζεν ὡς παιδίον, προσποιούμενος ἄγνοιαν. Τότε ὁ Πρῶτος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν φρικτὸν ἐπιτίμιον, ἂν δὲν ἀναγνώσῃ ὅπως γνωρίζει. Μὴ δυνάμενος λοιπὸν νὰ κρύπτεται πλέον, ἔνεκα τοῦ δεσμοῦ τοῦ ἀφορισμοῦ, ἔλυσεν ἐκείνην τὴν εὐλαλον γλῶσσαν καὶ ἀνέγνωσε τόσον σοφώτατα καὶ γλυκύτατα, ὥστε ὄλος ὁ χορὸς τῶν γερόντων, βλέποντες καὶ ἀκούοντες ἐξεπλάγησαν... Ὅταν δὲ ἐτελείωσε τὴν ἀνάγνωσιν καὶ κατὰ τὴν τάξιν ἐμετάνισε πρὸ τῶν χορῶν, ἠγέρθησαν οἱ πατέρες καὶ ἐπροσκύνησαν αὐτὸν ἅπαντες...»⁴ **Ἴδου ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία ἐν ὀρθοπραξίᾳ.**

11. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ», Νο 5γ.

Ἐπίλογος

Ἀγαπητοὶ φίλοι τῆς ἐκπομπῆς μας, σταματᾶ ἐδῶ ὁ λόγος· ἀρκετὰ εἰπώθηκαν γιὰ τὸ ζήτημα ποὺ ἐπιλέξαμε νὰ σᾶς παρουσιάσουμε, τὴν ἐλευθερία στὴν Ψαλμωδία καὶ τὴν Ψαλμική Τέχνη. **Φυσικά, μία σχολαστικότερη ἔρευνα ἐπὶ τοῦ θέματος θὰ μποροῦσε νὰ ἀναδείξει καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἐλευθερίας στὴν Ψαλμωδία ἢ τὴν Ψαλμική Τέχνη, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἐφικτὸ νὰ συμπεριληφθοῦν σὲ μία ἐκπομπή, ὅπως ἡ παροῦσα.** Ἀπομένει ἕνας ἐπίλογος ἐπὶ τοῦ θέματος. **Ἐπιτρέψτε μας, λοιπόν, δυὸ τελευταῖα λόγια ἐπιλόγου:**

Στὸν οὐρανό, ἡ ἀνύμνηση τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι ἔργο ἀκατάπαυστο τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων, οἱ ὁποῖοι ὡς πραγματικὰ ἐλεύθεροι, ἐλεύθερα ἐπέλεξαν τὸ «ἐστᾶναι καλῶς» καὶ τὸ «ἐμμένειν ἐν Κυρίῳ». Ἐλεύθερη καὶ ἀβίαστη εἶναι ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἡ δοξολόγηση του Ὑψίστου.

3 Τὸ παράθεμα ἀπὸ τὴν μελέτη τοῦ Τσάμη Δημητρίου, Γ., *Ψαλμωδία καὶ κατάνυξ*, Θεσσαλονίκη 1990, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν τόμο «Παντελεήμονι Β' τῷ Παναγιωτάτῳ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης», σελ. 512 - 513 καὶ 499 - 501, ὅπου παρατίθεται ἡ μετάφραση τῶν κειμένων.

4 Λαγγῆς, *Μέγας Συναξαριστής*, ὁ.π., τόμος Ζ', σελ. 72 - 73.

Στην γῆ, ὁ Κύριος ἐπέλεξε νὰ «καταρτίξει τὸν αἶνον» Αὐτοῦ «ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων», διότι μόνο αὐτά, τὰ νήπια, εἶναι πραγματικὰ ἐλεύθερα, ὡς ἐλεύθερα ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Σὲ ἐμᾶς τοὺς ἐνήλικες «εἰώθασι οἱ δαίμονες, ὅταν ἴδωσί τινα προθύμως ψάλλοντα ἢ προσευχόμενον, τότε ὑποτίθενται νοήματα πινῶν πραγμάτων, δῆθεν ἀναγκαίων (= βάζουν στὸ μυαλό μας λογισμούς), κινοῦντες τὸν νοῦν πρὸς ζήτησιν αὐτῶν, ἵνα ἐνσχεθεῖς (= ἀπασχολούμενος) τῇ αὐτῶν μνήμῃ ὁ νοῦς ἀπολέσῃ τὴν γλυκύτητα τῆς ψαλμωδίας.»⁵ Ὁ νοῦς, λοιπόν, δουλώνεται ἀπὸ τοὺς λογισμούς, ἀρπάζεται ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ χάνει τὴν ἐλευθερία του, ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα τῆς Ψαλμωδίας. Ἔτσι, «πολλάκις τὴν ὑμνωδίαν ἐκτελοῦντες, εὕρισκόμεθα τὴν ἁμαρτίαν ἐκπληροῦντες», κατὰ πῶς λέγει ἓνα τροπάριο, ἀλλὰ «πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλός ἐστι...».

Ποιές εἶναι, ὅμως, οἱ θανάσιμες ἁμαρτίες μας, οἱ ὁποῖες ἀκυρώνουν τὴν σπουδαία δωρεὰ τοῦ Κυρίου, τὴν δωρεὰ τῆς Ψαλμωδίας;

♦ Ἀπωλέσαμε τὴν ἀγάπη. Σύμφωνα μὲ τὸν Ζιγαβηνό, διὰ τῆς Ψαλμικῆς ὁ Θεὸς «ἀγάπην ἐπινενόηται καὶ ὁμόνοιαν, ὡσπερ τὰς γλώσσας τῶν ἀδόντων, οὕτω καὶ τὰς γνώμας εἰς ἐν συνάγειν δυνάμενον...»⁶ Ἐνῶ, λοιπόν, ἡ Ψαλμωδία ἐνώνοντας «εἰς ἐν τὰ γλώσσας τῶν ἀδόντων», ὀφείλει νὰ προτυπώνει τὴν ἐνότητα τῶν πιστῶν καὶ τὴν ἀρετὴ τῆς ἀγάπης, ἐμεῖς, οἱ ἱεροψάλτες, καταστρέφουμε τὴν «φιλαδελφείαν», ὑπηρετῶντες τὴν μισαλλοδοξία καὶ τὸν φανατισμὸ ἐπὶ μουσικῶν ζητημάτων ἡσσοнос σημασίας. Ὅμως, τὸ ψαλμικὸ ὕφος, οἱ παισιογραφικὲς ἀναζητήσεις ἢ οἱ μελέτες ἐπὶ διαστημάτων καὶ ποιοτικῶν ἀναλύσεων, δὲν θὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὴν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀν δὲν συνακολουθοῦνται ἀπὸ ἀγάπη.

♦ Ἐπιδιώκουμε νὰ ὁμογενοποιήσουμε τὴν Ψαλμικὴ Τέχνη, ἀρνούμενοι νὰ ἀποδεχθοῦμε τὴν διαφορετικότητα, μὲ τὴν ὁποία πλουτίζει ὁ Θεὸς τὴν δημιουργία του. «Ὁμοιώθημεν τοῖς δαίμοσι» στὸν ἐωσφωρικὸ ἐγωισμὸ τους νὰ ἐξομοιώσουν ὅλη τὴν δημιουργία μὲ αὐτούς.

♦ Γίναμε δύο ἀντιπαλαίουσες ομάδες: Οἱ μισοὶ ἀρνηθήκαμε κάθε πρόοδο, ἀπορρίπτοντας τὰ σοβαρὰ καὶ πολύτιμα πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης καὶ ἔρευνας καὶ ἔτσι, «ἀγρίωσε τὸ γένος μας ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν καὶ ἐγίναμεν ὡσὰν θηρία»⁷, γιὰ νὰ θυμηθῶ μὴ φράση τοῦ πατρο-Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ. Οἱ ἄλλοι μισοί, δοκιμάζοντας τὸν καρπὸ τοῦ Ἄνδρου τῆς Γνώσεως, τὴν ἐπιστημονικὴ μελέτη καὶ ἔρευνα, θάρρησαμε πῶς γενήκαμε φωστῆρες καὶ βαλθήκαμε νὰ ὑποτιμοῦμε καὶ ἀπορρίπτουμε τοὺς ἀπλούστερους.

♦ Τὸ χειρότερο, ὁ ὑπέρμετρος ζῆλος μας μᾶς ὀδήγησε στὸ νὰ εἰδωλοποιήσουμε⁸ καὶ νὰ λατρεύσουμε τὴν τέχνη μας παρὰ τὸν Δημιουργό. «Εἶναι πράγματι ἀλήθεια -γράφει κάπου ὁ μακαριστὸς καθηγητὴς Δημήτριος Τσάμης- ὅτι ὁ τρόπος ποὺ ψάλλονται οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι σὲ πολλοὺς ὀρθόδοξους ναοὺς, δὲν συμβάλλει πάντοτε στὴ συνειδητὴ συμμετοχὴ, κυρίως τῶν νέων, στὴν κοινὴ λατρεία. Ἔτσι οἱ γνωστὲς δυσκολίες ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὴ χρῆση τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας, αὐξάνονται καὶ μὲ τὴν "εἰδωλοποίηση" τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.»

5 Τσάμης, ὁ.π., σελ. 520 καὶ 507 - 508, ὅπου μετάφραση τῶν κειμένων.

6 Ζιγαβηνός, PG 128, 65.

7 Διδαχὴ Γ. Βλ. Τριαντάφυλλου, Ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ὁ.π., σελ. 114.

8 Τσάμης, ὁ.π., σελ. 494.

Τὸ Πανάγιον Πνεῦμα ἐπροίκισε τὴν Ἐκκλησία μετὰ τὴν Ψαλμωδία· ἐπροίκισε τὴν Ἐκκλησία μετὰ ὑμνωδούς, μελωδούς, ποιητὲς καὶ μελογράφους, τὴν προοικίζει καὶ μετὰ ἡμᾶς τοὺς ἱεροψάλτες. Πρέπει, ὅμως, νὰ καθαρίζει ὁ νοῦς κατὰ τὴν ὥρα τῆς Ψαλμωδίας, νὰ γίνεται ὡς τῶν ἀπλῶν νηπίων, γὰρ νὰ καθιστάμεθα ἐλεύθεροι καὶ νὰ ἀναπέμπουμε καθαρῶς τὴν Ψαλμική Τέχνη στὸν Κύριο. **Εἰδάλλως, θὰ ἀκούσουμε αὐτὸν τὸν Κύριο νὰ μᾶς λέγει ὀργισμένα:**

«Μεμίσηκα, ἀπῶσμαι ἑορτὰς ὑμῶν,
καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ θυσίας ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν...
Μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ᾠδῶν σου,
καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι...»⁹,
«...μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος
καὶ πάσας τὰς ᾠδὰς ὑμῶν εἰς θρῆνον...»¹⁰.

12. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ», Νο 5δ!

ΑΠΟΦΩΝΗΣΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, ἀκούσατε τὴν ἐκπομπή, «Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή», μετὰ τὸν Κωνσταντῖνο Καραγκούνη καὶ τὴν Ἀριάδνη Τσαλούχου.

Στὴ σημερινὴ ἐκπομπή, κατὰ πῆς μουσικὲς γέφυρες, ἀκούσαμε ἐπίκαιρους Ἀναστάσιμους ὕμνους ἀπὸ τὸν ψηφιακὸ δίσκο «Χαίρετε λαοί», ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει Ἀναστάσιμα καὶ Θεοτοκία Τροπάρια τῆς Βυζαντινῆς Ψαλμικῆς Τέχνης. Ὁ δίσκος κυκλοφορήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ ἔτος 2002 ἀπὸ τὴν Ἀστική Μὴ Κερδοσκοπικὴ Ἐταιρεία «Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα», ἡ ὁποία, πολὺ πρόσφατα ἐξέδωσε καὶ τὸν πρῶτο τόμο ἑνὸς ὁμώνυμου ἐπιστημονικοῦ - μουσικολογικοῦ περιοδικοῦ. Στὸν δίσκο ψάλλουν οἱ «Μαῖστορες τῆς Ψαλμικῆς Τέχνης» μετὰ διδάσκαλο καὶ Πρωτομαῖστορα τὸν ὁμότιμο σήμερα μουσικολόγο καθηγητὴ Γρηγόριο Στάθη.

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, σᾶς ὑπενθυμίζουμε, ὅτι μπορεῖτε νὰ ἀφήνετε τὰ μηνύματά σας, πῆς παρατηρήσεις ἢ πῆς ἀπορίες σας, στὸ τηλεφωνικὸ κέντρο τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ, καλῶντας τὸν ἀριθμὸ 210-7298222, ἀπὸ πῆς 7 τὸ πρωὶ ἕως πῆς 8 τὸ βράδυ ἢ, ἀκόμη, μπορεῖτε νὰ καλεῖτε τὸ τηλέφωνο 6947774647 τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκπομπῆς.

Ἐπίσης, μπορεῖτε νὰ μᾶς στέλνετε προσωπικοὺς σας δίσκους ἢ ἠχογραφήσεις σας Ψαλμικῆς, πῆς ὁποῖες εὐχαρίστως θὰ παίζουμε στὴν ἐκπομπή μας. Τὸ ὑλικό σας αὐτὸ μπορεῖτε νὰ μᾶς τὸ στέλνετε μαζὶ μετὰ τὰ στοιχεῖά σας καὶ ἕνα σύντομο βιογραφικό σας, εἴτε ταχυδρομικῶς στὴ διεύθυνσή μας **Ἄμωροῦ 6B, Τ.Κ. 38500, Βόλος, εἴτε ψηφιακῶς στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση τοῦ Τομέα Ψαλμικῆς, **tomeaspsaltikis**, μία λέξη, ὅπως ἀκούγεται, **@acadimia.org**, ὅλα τὰ γράμματα μετὰ μικροὺς λατινικοὺς χαρακτήρες.**

9 Ἀμῶς, ε' 21, 23.

10 Ἀμῶς, η' 10.

Σᾶς ὑπενθυμίζουμε, ἐπίσης, ὅτι τὰ κείμενα τῶν ἐκπομπῶν μας ὑπάρχουν ἀναρτημένα στὸν ιστότοπο τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου. Ὅσοι ἐνδιαφέρεστε νὰ βλέπετε ἢ νὰ κατεβάξετε τὰ κείμενα τῶν ἐκπομπῶν μας, δὲν ἔχετε παρὰ νὰ ἐπισκέπτεσθε τὸ σάιτ τοῦ Τομέα στὸ www.tomeaspsaltikis -*μία λέξη, ὅπως ἀκούγεται- gr.* Ἐδῶ μπορεῖτε, ἐπίσης, νὰ βρίσκετε πληροφορίες γιὰ πῆς λοιπές δράσεις τοῦ Τομέα (*συνέδρια, ἡμερίδες, λατρευτικές καὶ καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις, ἐκδόσεις-κυκλοφορίες δίσκων*), καθὼς καὶ ἐπιστημονικὲς μελέτες τοῦ διευθυντοῦ καὶ τῶν μελῶν του.

Σᾶς εὐχαριστοῦμε πὺ ἤσασταν καὶ σήμερα κοντά μας.
Ὡς τότε, νὰ εἴστε ὅλοι καλά. Χαίρετε. Χριστὸς ἀνέστη.

13. ΣΤΑΘΗΣ ΓΡ., ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΨΤ, «ΧΑΙΡΕΤΕ ΛΑΟΙ», Νο 6α.